

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У РОБОТАХ Д. ДОНЦОВА

Розглядаються особливості та етапи еволюції поглядів головного ідеолога українського інтегрального націоналізму Д. Донцова на проблему взаємодії державної влади і громадянського суспільства. Здійснюється порівняння його основних ідей із визначеної проблематики з поглядами класика українського консерватизму В. Липинського.

Ключові слова: Д. Донцов; В. Липинський; інтегральний націоналізм; громадянське суспільство; державна влада; українська політична думка.

Стрімкий розвиток різноманітних форм самоорганізації населення в Україні стимулює появу різноманітних наукових робіт, які присвячені питанню взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади. Подібні досліджень часто торкаються не тільки аналізу сучасного стану українського суспільства, але і приділяють увагу розвитку ідеї громадянського суспільства в історії вітчизняної суспільно-політичної думки. Погляди видатних мислителів минулого містять у собі ідеї, які здатні пояснити сучасні тенденції розвитку суспільно-політичного життя або можуть стати основою для розробки практичних рекомендацій у питанні гармонійного (неконфліктного) розвитку взаємовідносин між державною владою та громадянським суспільством.

Останнім часом на фоні бойових дій у Донецькій та Луганській областях нового витку популярності набуває ідеологія українського інтегрального націоналізму. Головним апологетом (а також, певною мірою, засновником) ідеології українського інтегрального націоналізму був видатний політичний діяч, публіцист, літературний критик і філософ Дмитро Іванович Донцов (1883–1973 рр.).

Враховуючи вищезазначене, мета даної статті – з'ясувати особливості еволюції поглядів Д. Донцова на проблему взаємодії державної влади і громадянського суспільства.

Слід зазначити, що творча спадщина Д. Донцова досить широко відображена у науковій літературі (напр., це роботи таких вчених як О. Баган, Р. Безсмертний, С. Ківт, В. Резнік, О. Ситник, М. Сосновський, М. Чугуєнко, І. Шліхта та ін.). Проте, більшість із цих досліджень спираються на визначальний методологічний принцип української політології: досліджується спрямованість поглядів представників вітчизняної політичної думки на український народ, націю, державність. Як наслідок, роздуми Д. Донцова щодо взаємодії державної влади і громадянського суспільства мимоволі стають другорядними на фоні його теорій нації, еліти та української державності. Але це не значить, що від того вони стають менш цінними та не заслуговують на гідну увагу.

Найбільш цілісно погляди Д. Донцова стосовно визначеної нами проблематики представлені у таких працях як «Підстави нашої політики» (1921 р.), «Націоналізм» (1926 р.) «Дух нашої давнини» (1944 р.).

У роботі «Підстави нашої політики» Д. Донцов велику увагу приділяє відмінностям між російським та західноєвропейським суспільствами. Зокрема, ці відмінності, на його думку, лежать і у сфері громадської самоорганізації: «Велика роль одиниці та її свободних групвань, почуття особистої гідності, власних прав і обов'язків, активність у підтримуванні громадської організації – головні прикмети західної суспільності. Приголомшеність і пасивність одиниці, відсутність правної психіки, повний брак автономної моралі, заступленої тут наказами або палкою – головні риси суспільності російської. Звідси – selfgovernment, в найширшому значінні на заході, хаос або абсолютизм в Росії» [6, с. 23]. У даному порівнянні російського і західного суспільств помітне свідоме засудження Д. Донцовим російського абсолютизму з його надмірним державним контролем та придушенням свободи особистості та незалежних громадських угруповань. Він прямо говорить про надмірний етатизм у російській державі: «Ніде в жаднім іншому краю не плекав ся ідеал держави з таким завзятам як в Росії. Тут де одиниці та корпорації були нулем, держава стала всім» [6, с. 28]. Така ситуація неодмінно відбилася і на соціальній стратифікації російського суспільства: «В Росії як і на заході були дворяни (nobles), буржуа і демос але ніколи – noblesse, буржуазії та демократії, незалежних від держави, часто її опозиційних корпорацій та кляс» [6, с. 28]. У цьому ж контексті ідеолог українського консерватизму критикує і російську «общину», яка на перший погляд сучасного дослідника може трактуватися як історичний елемент громадянського суспільства та місцевого самоврядування. Натомість, Д. Донцов відмічає, що «в общині одиниця цілком гине. Вона не має ніяких прав проти загалу, Ніщо не є її власністю...» [6, с. 23]. Таку ж різницю відмінності він бачить між європейським та «московським» соціалізмом, оскільки перший стоїть на

засадах самоуправління, репрезентації та активності мас. Натомість, «московський» соціалізм на практиці відкидає ці принципи. Д. Донцов зазначає, що своєю тоталітарністю, прагненням до монополізації всього робітничого руху, всеосяжним контролем над робітничими організаціями, партіями, синдикатами та кооперативами «московський» соціалізм в еволюційному плані більш подібний до російської самодержавної монархії ніж до європейського соціалізму [6, с. 120–122].

Подібна надмірна поляризація у порівнянні західного та російського суспільств якнайкраще відображає погляди Д. Донцова того періоду його творчості. Проте, неодмінно виникають сумніви щодо виваженості цих розмірковувань мислителя. Зрозуміло, що такі ідеї наштовхувалися на справедливую критику з боку інших представників тогочасної української інтелігенції. Зокрема, один з представників консервативного напрямку О. Бурнатович подає такі позитивні та негативні моменти у даному порівнянні: «Найсильніший і найвлучніший закид, який Донцов робить російській культурі, се її рабська залежність від держави, се етатизм, перемагаючий над одиницею, над суспільством, над церквою, над усім почуттям, думанням і діланнем горожан, і дивна річ, той самий етатизм, котрий автор представляв як продукт психічних недочетів Росії, – чомусь не має нам бути осоружним у Польщі, де він очевидно не є продуктом російської психіки. А найважливіше, що внутрішній розклад нації не є для сього апостола національної активності найстрашнішим нещастям, яке може навістити Україну» [2, с. 15–16].

Варто відмітити, що Д. Донцов відносить Україну в контексті культурного, соціального та політичного життя до західних суспільств [6, с. 72]. Зрештою, протистояння західного (українського) і російського суспільств за Д. Донцовим можна розуміти як наступну боротьбу за домінування у державі: між самоорганізованою системою з горизонтальними соціальними зв'язками між членами суспільства (Захід і Україна з превалюванням цінностей громадянського суспільства) та ієрархічною системою з вертикальними соціальними зв'язками (Росія з превалюванням етатистських цінностей). Можливо, саме тому Д. Донцов зазначає, що «в останні літа бореться Росія не проти кулаків на Україні» [6, с. 67], а «проти добровільної кооперації, проти організованого колективізму, що спирається на принципи високо розвинутого індивідуалізму» [6, с. 67].

Слід відмітити, що Д. Донцов був не єдиним серед представників української політичної думки того часу, хто зараховував українське суспільство до західної культури та проводив подібне її зіставлення зі «східним» російським суспільством. Наприклад, про це веде мову М. Грушевський у збірці «На порозі нової України», говорячи про так звану «нашу західну орієнтацію» [3, с. 141–144]. Проте, виклад Д. Донцова з цього приводу є одним з найбільш розгорнутих.

Загалом, ґрунтуючись на висновках із порівняння російського та українського суспільств, мислитель високо оцінює організаційні здібності народних мас, зокрема, селянства – головної української суспільної верстви, яка, щоправда, ще не здатна, на його думку, до державного будівництва. Д. Донцов наділяє селянську масу цілою низкою позитивних прикмет: «Гли-

бока свідомість своїх інтересів, великий політичний інстинкт, бистра орієнтація, незломна упертість в переслідуванню цілий, організаційний сприт, змісл порядку, повна байдужість до паціфізмів, антімлітаризмів та інших «ізмів», аристократична відроза до всяких форм охльократії, насильно, накидуваних їй інтелігенцію...» [6, с. 126]. Тому, логічним виступає бачення Д. Донцовим ідеального суспільного ладу в Україні як демократичної селянської дрібнобуржуазної республіки, яка цивілізаційно орієнтована на Західну Європу [6, с. 119, 123].

Таким чином, враховуючи ті позитивні риси, якими мислитель охарактеризував західне суспільство, та беручи до уваги його ідеал державного устрою, можна сказати, що у праці «Підстави нашої політики» Д. Донцов підтримує консенсусно-етатистську модель взаємодії елементів громадянського суспільства з органами державної влади. При тому, консенсусна модель значно переважає, Певні прояви етатистської пов'язані, перш за все, з тим, що мислитель готовий пожертвувати всіма цими ідеалами, якщо вони не допомагатимуть досягти головної цілі – незалежності української держави. Він зазначає, що неважливо «революція чи еволюція, загальне виборче право чи диктатура, клерікалізм чи антиклерікалізм, роялізм чи республіканізм, – все мусить підлягати категоричному імперативу зовнішньої політики, утриваленню політичної незалежності нації» [6, с. 107]. Саме тому Д. Донцов виступає з гострою критикою поглядів М. Драгоманова та його прихильників і послідовників, адже вони не відстоювали потрібним чином ідею українського самостійництва (або, навіть, заперечували її, сповідуючи космополітизм та «політичне москвофільство») [див.: 6, с. 134–135].

Ідею незалежності України як першочергової та домінуючої цілі українського суспільства Д. Донцов із ще більшим завзяттям відстоює в головній своїй праці «Націоналізм». У ній він ґрунтовно розвиває власну концепцію «волевого націоналізму». Пояснення його сутності не раз зустрічаємо у численній науковій та публіцистичній літературі, присвяченій творчому доробку мислителя. Зокрема, один із прихильників українського інтегрального націоналізму Р. Єндик зазначає, що світогляд Д. Донцова ґрунтується на таких головних принципах: 1) на самобутності України як нації; 2) на її органічній єдності з західноєвропейським світом; 3) на її ворожому протиставленні Москві; 4) на майже повному запереченні українських духовних течій XIX ст. і їх продовження в XX ст.; 5) на висуненні постулату за новим психологічним типом українця; 6) на настирливому домаганні витворення серед нас нової провідної верстви [див.: 7, с. 9]. Доповнити цей перелік украї важливо словами І. Лисяк-Рудницького, який пише про те, що «Донцов несе основну відповідальність за надання ідеології українського інтегрального націоналізму войовничо-іраціонального, антинаукового і волонтаристського ухилу» [9, с. 77]. Перші чотири принципи, які подає Р. Єндик, проявляються в певній мірі й у роботі «Підстави нашої політики», останні два остаточно оформлюються в роботі «Націоналізм» і в подальших публікаціях головного ідеолога українського інтегрального націоналізму. Саме розвиток його поглядів щодо цих двох

пунктів кардинально вплинули на зміну ставлення Д. Донцова до проблеми взаємодії громадянського суспільства і державної влади.

У роботі «Націоналізм» уже не зустрічаємо беззаперечного відстоювання ідей свободи індивіда, свободи громадської самоорганізації та самодіяльності. Натомість, він ще більше посилює свої етатистські позиції. Наприклад, ці зміни яскраво проявляються у виключно негативній критиці Д. Донцовим поглядів М. Драгоманова. Останній, на думку ідеолога українського інтегрального націоналізму, відстоював несумісні з ідеєю української незалежної держави принципи: обґрунтовував «концепцію держави без держави» [5, с. 50] (тут Д. Донцов має на увазі конституційний проект М. Драгоманова «Вольний Союз – Вільна Спілка»), заперечував природність державного примусу, ідеалізував прояви самодіяльності та самоорганізації населення без втручання державної влади у формі спілок та громад, тим самим, по суті, відстоюючи принципи анархізму [5, с. 49–53].

Варто відмітити, що така нестримна критика ідей М. Драгоманова у роботі «Націоналізм» не залишилася непоміченою навіть у тогочасних українських націоналістичних періодичних виданнях. Зокрема, у часописі «Національна думка» О. Бабій представив рецензію на вказану працю де зазначив, що «ненависть Донцова до Драгоманова є безпідставною, бо без Драгоманова не було б Донцова, бо Драгоманів це дитинство нашої політики, через яке ми мусіли перейти – до Донцова» [1, с. 28]. Примітно, що у роботі «Підстави нашої політики» ідеолог українського націоналізму не настільки негативно ставиться до ролі М. Драгоманова в історії української політичної думки, хоча, як вже зазначалося, і піддавав критиці його погляди. Зокрема, пише про те, що М. Драгоманов «відіграв величезну роль в розвитку нашої політичної думки» [6, с. 134] і «має великі заслуги перед нашим поколінням» [6, с. 134]. Більш того, громадська самоорганізація та самоуправління у роботі «Підстави нашої політики» визначаються як позитивні риси західного суспільства.

На противагу драгоманівському анархізму, Д. Донцов активно (можна сказати, навіть, безапеляційно) пропагує ідею «нації» та «ініціативної меншості». При тому, «нація» (вперше в українській політичній думці) розуміється як войовниче, не толерантне утворення, яке прагне до насильства та експансії. Таку позицію мислитель рівномірно розвиває протягом усього твору, особливо його другої частини. Зокрема, він зазначає, що «зміцнювати волю нації до життя, до влади, до експансії, – означив я як першу підставу націоналізму...» [5, с. 178]. Ідея нації, стверджує ідеолог націоналізму, повинна бути «не лиш фанатична, безкомпромісова [...], але й служити інтересам поступу, як ми його тут розуміємо, себто як право сильних рас організувати людей і народи для зміцнення існуючої культури і цивілізації» [5, с. 209].

Конструктивну роль народних мас у розвитку нації, як це було в «Підставах нашої політики» на прикладі селянства, Д. Донцов певним чином заперечує, віддаючи перевагу ініціативній меншості: «Народ є для всякої ідеї, чи в її статичному, чи в динамічному стані – чинник пасивний, той що приймає. Чинником активним, тим, що накидує якусь ідею, тим, де ся ідея

зроджується є – активна, або ініціативна меншість» [5, с. 212]. Більш того, досить часто мислитель замість «народ» вживає поняття «маси», «юрба». Наприклад, зазначає, що «ніколи пасивна юрба, лише активна меншість є суспільно творчою силою...» [5, с. 213].

Спираючись на роботу «Націоналізм» важко точно визначити погляди Д. Донцова щодо характеру взаємовідносин між «ініціативною меншістю» та пасивною більшістю, а від так і зрозуміти, яким він уявляв характер взаємовідносин у системі «державна влада – громадянське суспільство». Точніше, виникає певна двоїста ситуація.

З одного боку, помітні ознаки відстоювання етатистсько-консенсусної моделі взаємодії громадянського суспільства і державної влади. У тексті не має прямих доказів того, що Д. Донцов заперечує можливість існування незалежних від держави товариств і організацій. Опосередковано в «Націоналізмі» він, навіть, зазначає, що «ініціативна меншість» відіграє вирішальну роль не лише при формуванні уряду держави, а й при утворенні різноманітних груп та організацій [див.: 5, с. 213]. Тобто взаємодія громадянського суспільства і державної влади може тлумачитися як і в концепції В. Липинського – провладна «активна меншість» взаємодіє з неполітичною «активною меншістю», яка утворює незалежні від держави організації та товариства (етатизм та принцип гіперболізації значення еліт у суспільстві відводять народним масам у цій взаємодії другорядну роль).

З іншого боку, запропонована Д. Донцовим концепція «вольового націоналізму» містить у собі певні риси тоталітаризму – культ войовничої, експансійної «нації», де всі члени суспільства повинні бути проїняті ірраціональною ідеєю першочерговості інтересів (часто месіанських) «нації». Про те, що український інтегральний націоналізм перегукується з тоталітарними течіями Європи міжвоєнного періоду, зазначав також І. Лисяк-Рудницький [див.: 10, с. 239]. Як відомо, за тоталітарних систем вільний та незалежний розвиток громадянського суспільства малоімовірний. З такої позиції «Націоналізм» репрезентує чисту етатистську модель.

Тому, важко визначити, яку саме модель взаємодії громадянського суспільства і державної влади – етатистську чи етатистсько-консенсусну – підтримує Д. Донцов у роботі «Націоналізм». Ця дилема могла певним чином розв'язатися, якщо мислитель у цій роботі хоча би в узагальнених рисах представив свій ідеал майбутнього державного устрою (як у праці «Підстави нашої політики»), або більш чітко описав характер взаємовідносин між пануючою («ініціативна меншість») та підвладною («пасивна юрба») верствами суспільства. Натомість, Д. Донцов у вступі зазначив, що у цій книзі він прагнув «усталити поняття українського націоналізму», який розуміється ним як світогляд, тому не представив «аргументів за тою чи іншою «орієнтацією», партійною «програмою» чи формою правління» [5, с. 4]. Проте, не дивлячись на такі вступні застереження, Д. Донцов не уникнув на цю адресу, як на наш погляд, справедливої критики. Зокрема, згадуваний О. Бабій зазначив, що «ніяк не можемо погодитись з ігноруванням, легковаженням форми державного устрою України. Сам ідеал націо-

налізму якщо він без виразної форми – це-ж також та аморфність, з якою Донцов бореться, це широке слово, за яким може критись все» [1, с. 28].

У подальших своїх працях Д. Донцов так детально і не розкриває питання ідеального державного устрою. Натомість, ідея провідної верстви та її роль у суспільстві і, разом з тим, розуміння мислителем особливостей взаємодії елементів громадянського суспільства з державною владою розвивається ним у роботі «Дух нашої давнини» (1944 р.). У ній всі свої погляди Д. Донцов формулює на фоні ідеалізації політичної еліти («давньої правлячої каст») часів Київської русі та Гетьманської держави.

Перше, на що слід звернути увагу у цій роботі в контексті досліджуваної нами проблематики, – це на відстоювання Д. Донцовим природності ієрархічної організації суспільства та його поділу на «касти»: «як поділ на різні породи в природі, так природний поділ в суспільстві на касту» [4, с. 263]. На вершині кастової ієрархії повинна бути правляча верхівка, яка мусить «в суспільстві творити окрему від загалу касту» – «касту правителів» [4, с. 250, 300]. У своєму розумінні ієрархічності суспільства та його поділу на тих, хто панує («каста правителів»), та тих, хто підкорюється («маси») Д. Донцов остаточно утверджує свою крайню етатистську позицію. Адже, по-перше, провідна верства повинна бути окремою, відділеною від усього суспільства кастою і одноосібно утворювати органи державної влади [4, с. 283–284]. По-друге, занепад лише цієї однієї касту – панівної – призводить до занепаду не лише держави (державного апарату), а й суспільства в цілому: «...розклад і дегенерація суспільности й держави наступає не хибно там, де розкладається провідна верхівка» [4, с. 285].

Варто відмітити, що етатистські погляди Д. Донцова значно відрізняються від етатистських поглядів українських консерваторів, зокрема, В. Липинського, який також поділяв побудоване ієрархічно суспільство на «активну меншість» та «пасивну більшість». На нашу думку, важливо простежити ці відмінності більш детально.

По-перше, В. Липинський у своїй теорії класократії відстоює ідею взаємозалежності між активною і пасивною частинами суспільства та зазначає про необхідність досягнення гармонії у відносинах між ними [8, с. 551]. Натомість, Д. Донцов неодноразово говорить про відмінності між панівною і підвладною верствами: «Все є різне в цих двох верствах: як бачили, різні чесноти й, як побачимо, різні ідеали, різні цілі, які вони в'яжуть з ідеєю суспільства» [4, с. 438]. Тому і зазначає, що «каста правителів» позбавлена

«такого сталого контакту з масами, як це водиться в демократіях» [4, с. 300].

По-друге, обидва мислителі визнають, що для провідної верстви притаманна нестримна жага до влади [4, с. 484; 8, с. 137–139]. Але, В. Липинський відстоює необхідність обмеження цієї риси активної меншості «відповідно до степені восприємчивости» пасивної більшості [див.: 8, с. 221–222]. Д. Донцов, з іншого боку, жагу до влади панівної верстви нічим не обмежує, зазначаючи, що «характерною прикметою поняття влади панівної верстви є якнайбільша компетенція цієї влади, її широкий обсяг навні, бажання бути повним володарем своєї країни...» [4, с. 492].

По-третє, для Д. Донцова правляча каста є тотожною державній владі, а фактор влади визнається панівним у суспільстві: «Жадаба панування, свого виключно права виконувати владу в своїй країні, першорядного значення моменту влади в суспільності, – було завше властиве нашій старій правлячій касті» [4, с. 486]. За таких вихідних умов у концепції ідеолога українського інтегрального націоналізму не залишається місця для проявів громадської самоорганізації та самодіяльності, адже вся система взаємовідносин у суспільстві – це ієрархічна система панування–підкорення (панівна каста з одного боку, пасивні маси з іншого). Натомість, В. Липинський не ототожнював із державною владою усю «активну меншість». Серед неї була частина, яка не приймала участі у роботі органів державної влади. Саме тому, консерватор визначає сфери компетенції органів державної влади і залишає простір для самоорганізації та самодіяльності неспрокладної частини «активної меншості» більшості [8, с. 271–272].

Роблячи підсумок з даного зіставлення поглядів мислителів, можна повністю погодитися з думкою сучасного українського дослідника В. Резніка, який зазначив, що «запропонована Д. Донцовим система влади свідомо ніколи не дала б повстати громадянському суспільству» [11, с. 484].

В цілому, погляди головного ідеолога українського інтегрального націоналізму щодо взаємодії громадянського суспільства і державної влади пройшли певну еволюцію від консенсусно-етатистської моделі (гармонійні та взаємовигідні стосунки між органами державної влади та елементами та інститутами громадської самоорганізації та самодіяльності) до крайньо-етатистської моделі (перевага в організації суспільного життя віддається ієрархічним системам, де активна провідна верства керує пасивними народними масами, а роль горизонтальних соціальних зв'язків зводиться до мінімуму, або вони знаходяться під жорстким контролем органів державної влади).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій О. Рецензія: Дмитро Донцов. Націоналізм. Львів, 1926, стор. 250 / Олексій Бабій // Національна думка. – Ч. III (листопад). – Прага : Друкарня В-ва «Кооперативний Фонд імені Василя Доманицького», 1926. – С. 26–28.
2. Бурнатович О. Українська ідеологія революційної доби / О. Бурнатович. – Відень : Накладом «Українського Прапора», 1922. – 119 с.
3. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К. : Т-во «Знання» України, 1991. – 240 с.
4. Донцов Д. Де шукати наших історичних традицій; Дух нашої давнини / Д. Донцов. – К. : МАУП, 2005. – 568 с. – (Б-ка українознавства; Вип. 4).
5. Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов. – Львів : Видавництво «Нове життя», 1926. – 270 с.

6. Донцов Д. Підстави нашої політики / Д. Донцов. – Відень : Видавництво Донцових, 1921. – 210 с.
7. Єндик Р. Дмитро Донцов – ідеолог українського націоналізму / Р. Єндик. – Мюнхен : Українське видавництво, 1955. – 176 с.
8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919–1926 р. / В. Липинський. – Відень : [б. в.], 1926. – XLVIII+580 с.
9. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : в 2 т. / І. Лисяк-Рудницький. – Київ : Основи, 1994. – Том 2 / [Пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака]. – 1994. – 573 с.
10. Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою / І. Лисяк-Рудницький. – Мюнхен : Видавництво «Сучасність», 1973. – 443 с.
11. Резнік В. Внесок Д. Донцова і В. Липинського в цивілізаційну систему України / В. А. Резнік // Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект. – К. : Вид-й дім «Академперіодика» НАН України, 2004. – С. 479–488.

С. І. Шкірчак, *Чорноморський державний університет ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна*

ПРОБЛЕМА ВЗАМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В РОБОТАХ Д. ДОНЦОВА

Рассматриваются особенности и этапы эволюции взглядов главного идеолога украинского интегрального национализма Д. Донцова на проблему взаимодействия государственной власти и гражданского общества. Осуществляется сравнение его основных идей по данной проблематике с взглядами классика украинского консерватизма В. Липинского.

Ключевые слова: *Д. Донцов; В. Липинский; интегральный национализм; гражданское общество; государственная власть; украинская политическая мысль.*

S. Shkirchak, *Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine*

ISSUE OF INTERACTION BETWEEN GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY IN D. DONTSOV'S WORKS

The article deals with the features and stages of evolution of views D. Dontsov (chief ideologist of Ukrainian integral nationalism) on the interaction between government and civil society. The author defines that the evolution of Dontsov's views pass through three stages. The first stage is a harmonious interaction between civil society and government. The second stage is strengthening the role of the state. The third stage is the denial of the possibility of the existence of civil society institutions in the state. The author compares his basic ideas of certain issues with the views of V. Lipinsky (founder of Ukrainian conservatism).

Key words: *D. Dontsov; V. Lipinsky; integral nationalism; civil society; government; Ukrainian political thought.*

Рецензенти: *Іванов М. С., д-р політ. наук, професор,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв;
Турчин Я. Б., д-р політ. наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів.*

© Шкірчак С. І., 2016

Дата надходження статті до редколегії 15.04.2016 р.